

Stratis Mirivilis (1890-1969)

Modern Yunan edebiyatının önde gelen romancılarından. Asıl adı Efstratios Stamatopoulos'tur. Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve 1919-1922 Türk-Yunan Savaşı'nda cephede edindiği deneyimler, eserlerinin temelini oluşturmıştır. Savaş karşıtı edebiyatın klasikleri arasında yer alan *Mezarda Hayat* ile uluslararası ün kazanmış; savaşın insan üzerindeki yıkıcı etkilerini yalın ve güçlü bir dille işlemiştir. Başlıca eserleri arasında *Altın Gözlü Öğretmen*, *Denizkızı Meryem Ana* ve *Arnavut Vasil* yer alır. 1958'de Atina Akademisi üyeliğine seçilen Mirivilis, 1969 yılında Atina'da hayatını kaybetmiştir.

Nevzat Hatko (1911-1981)

Küçük yaşta ailesiyle birlikte Yunanistan'a sürgüne gitti. Atina Politeknik Üniversitesi'nde ziraat mühendisliği eğitimi gördü. 1938'de Türkiye'ye döndükten sonra Ankara Radyosu'nda mütercim-spiker olarak çalıştı, Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde Yunancadan çeviriler yaptı. Siyasi gerekçelerle işine son verilince İstanbul'da ABC Tercüme Bürosunu kurdu. 1946'da Behice Boran'la evlendi, 1960'larda Türkiye İşçi Partisi'ne katıldı. Nikos Kazancakis, Stratis Mirivilis, Theodoros Kornaros, Yakovos Kambanellis gibi Yunan edebiyatçıların eserlerini Türkçeye kazandırdı.

Nevzat Hatko'nun Yunanca aslından yaptığı *Mezarda Hayat* çevirisi ilk olarak 1968 yılında Gün Yayınları tarafından yayınlanmıştır.

Eserin orijinal adı:

Zoi En Tafo

Yordam Edebiyat'ta
Nevzat Hatko çevirileri

Mezarda Hayat • Stratis Mirivilis

Haydari Kampı • Themos Kornaros

Fırtınadan Doğanlar • Themos Kornaros

Faşizmin Pençesinde: Mauthausen Kampı

Yakovos Kambanellis

MEZARDA
HAYAT

ROMAN

TÜRKÇESİ
NEVZAT HATKO

yordam
edebiyat

Yordam Edebiyat: 163 • **Mezarda Hayat** • Stratis Mirivilis

ISBN 978-605-172-857-5 • *Türkçesi:* Nevzat Hatko

Düzeltilme: Berfin Aksoy - Dileda Arslan

Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni:* Gönül Göner

Birinci Basım: Temmuz 2026

© Yordam Kitap 2025

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)

Kuloğlu Mahallesi Altıpatlar Sokak Çubukçu Çıkmaşı No.1/A Beyoğlu-İstanbul

Tel: 0212 528 19 10 • W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com

www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat

www.instagram.com/yordam.edebiyat

Baskı: **Pasifik Ofset** (Sertifika No: 44451)

Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1

Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2

34310 Haramidere / İstanbul

Tel: 0212 412 17 77

MEZARDA HAYAT

ROMAN

*Bu Kitabı Sevgisiyle
Dolduran Kadına*

KISACA

ÇAĞDAŞ Yunan edebiyatının ünlü yapıtlarından biri olan elinizdeki şu kitap, bir bakıma yazarın bir çeşit biyografisi. Yani yazarın yaşantısının bir bölümünün, gençlik çağının, en ilginç yanı. 1890 doğumlu olan yazarın hayatı o dönemde, bütün çağdaşları gibi, dünyayı altüst eden büyük olaylar ve savaşlar içinde geçmiştir. Bütün bunlardan bir sanatçı, bir düşünür olarak elbette ki etkilenenecekti. Öyle de olmuştur. Balkan Savaşları'na, I. Dünya Savaşı'na, Anadolu Savaşı'na katılan yazar bu korkunç serüvenlerin etkisinden kurtulamazdı elbet. O civcivli dönemi izleyen barış yıllarının hemen başında yayınladığı bu ilk romanı büyük yankılar uyandırmış, olumlu olumsuz tartışmalara yol açmış, sonunda gerçekçiliği ve savaşın korkunç niteliğini yalın ve cesur bir biçimde veriş, yazarına gerek kendi ülkesinde gerekse yabancı ülkelerde haklı bir ün kazandırmıştır. O dönemde Fransızcaya da *De Profundis* adı altında çevrilen bu savaş aleyhtarı yapıt, Barbusse'un ünlü *Le Feu*'sü (Ateş) ile ve sonraları da Remarque'ın *Garp Cephesinde Yeni Bir Şey Yok* adlı romanıyla karşılaştırılmış, bunlardan daha düşük bir düzeyde olmadığı kabul edilmiştir. Türk okurlarının da böyle bir kaniya varacaklarından kuşku yok.

Bugün Yunan Akademisi üyesi olan yazar, Edebiyat ve Hukuk Fakültelerini bitirmiştir. Doğum yeri olan Midilli adasında uzun yıllar gazete ve dergiler çıkarmıştır. Romanları, hikâyeleri birçok yabancı dile çevrilmiştir. En ünlü yapıtı, elinizdeki bu romandır. Roman ve hikâye türlerinden ayrı olarak yazarın gezi notları, edebî denemeleri ve çocuklar için yazılmış kitapları da vardır. Uzun yıllar gazete fıkra yazarlığı ve sanat eleştiriciliği yapmıştır.

Kitabın orijinal adı olan *Zoi En Tafo* (Mezarda Hayat), Hazreti İsa'nın öldüğü geceye rastlayan cuma gecesi okunan ağıt-ilahinin ilk mısrasıdır. Hristiyan okuyucular için çok etkili olan bu başlığın Türkçe tercümesini bir roman için uygun başlık sayıp olduğu gibi kullandım.

Komşularımızda olup bitenleri edebiyat yolundan izlemenin çok yararlı olacağı kanısını bir başka çevirimin önsözünde belirtmiştim. Bu kez de yineliyorum. Elinizdeki bu kitabın evrensel nitelikteki yararlı yanları dışında, özellikle bizi ilgilendiren yanları da var. Örneğin Yunanların ünlü *Megali İdea* (Büyük Ülkü) kavramının öz niteliği bu kitapta bir güzel belirtiliyor. Yunan ilericilerin kendi uluslarının başına büyük belalar saran bu ülküyü nasıl görüp, nasıl eleştirdiklerini bilmekte yarar vardır bizim için.

Nevzat Hatko

ESKİ BİR BAVUL (ÖNSÖZ YERİNE)

BUGÜN o eski “seferî” bavulumu karıştırıyordum. Uzun yıllar geçmişti ama nasılsa askerliğimle ilgili o belgeyi bulmam gerekmişti, bir yere verecektim. Bavul dediğim Alman malı eski bir asker sandığı. İçinde birtakım ıvır zıvır, askerlik anıları. Doldurup bir yana bırakmıştım bu bavulu uzun yıllar. Paslı kilidini çevirip kapağı açınca, bir kıyıda unutulup kalmış köhne bir tabut gibi gıcırdamıştı içindeki anılar: Hilali paslı yıldızını ısırmış kanı-sını uyandıran bir ay yıldız, kılıcım, domuz suratını andıran bir Alman gaz maskesi, daktilo yazıları yer yer silik terhis tezkerem, birkaç fotoğraf, bir iki el bombası ve daha birtakım ufak tefek şeyler... Bu sonuncular arasında ince sicimle çaprazlama bağlı, kalın kese kâğıdına sarılı bir de paket vardı ki içinde ne olduğunu o an hatırlayamadım. Düğümleri makasla kestim. Hazin bir hışırtı... Sonra birkaç defter, bir yığın yaprak, düzgün, sık satırlarla doldurulmuş sayfalar. Şimdi her şeyi hatırladım. Kese kâğıdının üzerine mavi kalemle yazılı bir cümle:

Andon Kostulas Çavuş’un Notları

Defterleri, yaprakları dışarı alıp bavulun kapağını bıraktım. Bu sandık gerçekten bir tabuta, bir sandukaya benziyor. Sicimin dört bir yandan kesip kemirdiği bu defterler, bu yapraklar da bahtsız bir ölünün cesedi... Konuşmak, dertleşmek isteyen bir ölünün. Bu evrak-ı metrukeyi masanın üzerine yaydım. Sıra numaralarına bakarak gözden geçirdim. Yavaş yavaş, istemeye istemeye, yıllarca gerilerde buldum kendimi.

Şu defterleri, şu sık, birbirine girmiş, kargacık burgacık, kurşun kalemle yazılı satırlar dolu şu sıradan kâğıt tomarını, 908 ra-

kimli tepeye yaptığımız o korkunç, o iğrenç saldırının başarıyla sonuçlandığı bir sırada, Adalar Tümeninin 4. Alayından bir sırt çantasında bulmuştum.

O sıra ben kıta çavuşuydum. Yaralıların, ölülerin hangi birlikten olduklarını anlamak bakımından uzmanlaşmıştım. Bu sırt çantası Andon Kostulas'ındı. 7. Bölüm, 3. Takım komutanı, Gö-nüllü Piyade Çavuşu Andon Kostulas. Bu uzun boylu, uzun suratlı üniversite öğrencisi, her zaman karışık, sık ve zengin saçlarıyla dipdiri gözlerimin önünde... Kusursuz bir erkek. Sessiz, ağırbaşlı, uysal, bir genç kız kadar utangaç, ölçülü, çekingen.

Baskınla ele geçirdiğimiz bir Bulgar siperini “temizlemek”, korkudan ya da kallesliklerinden sığınakların karanlık kuytularına, derinliklerine sığınmış düşman erlerini yok etmek için kısa saplı bıçakları fora edip “ateş makineleri” birlikleriyle aynı anda daldığımız siperde bu yiğit, bu yakışıklı asker bir kazaya kurban gitmiş, kavrulmuştu! Onu “sıvı ateş” uzmanı bir Fransız onbaşısı kavurmuştu. Bu teknik birliği Alayımıza o olağanüstü günün arifesinde eklemişlerdi. Biz Balkanlıların daha o sıra Kıtaat-ı Fenniye'lerimiz* arasına bu cins Avrupa uzmanlıkları katılmamıştı. İşte bu Fransız onbaşısı, makinesinin uzun hortumunu uzatıp Bulgar siperinin loş bir köşesini kocaman alev diliyle yaladığı bir sırada birden karşısına çıkan bir Bulgar erinden, tam da göbeğinin orta yerine çekme bir bıçak darbesi yemişti. Bağırsakları dışarıda, sudan çıkmış balık gibi çırpınarak ruhunu teslim ederken bile makinesini işletiyor, alev fıskiyesine gelişigüzel yön veriyordu. İşte tam o anda Kostulas Çavuş sipere dalmış bulundu ve de kavruluverdi! Zavallı çocuğu yüzü tüm yanmış, feci bir durumda bulduyduk. Başının ön kısmı karaya çalan kıvılcıkla boyanmış koskoca bir çibana benziyordu. Bu koca çibanın orta yerinde üç beyaz nokta parlıyordu... Sımsıkı kenetlenmiş çenelerinin arasında iki sıra diş. Yuvarlak, fildişi gibi beyaz, bilyelerine benzeyen şişik, yuvalarından uğramış gözler. Alt çenede altın kuronlu

* Osmanlı ordusunda istihkâm, demiryolu, telgraf, mühendislik ve benzeri teknik görevleri yerine getiren askerî birliklerin genel adı.

azı dişi pırıl pırıl. Olduğu yere derin bir çukur kazıp gömdük onu Fransız onbaşısı ve üç Bulgar eriyle birlikte. Günlerce sonra aynı yerden geçerken kuşkulu ayaklarımın altında içi kof toprağı kauçuk gibi yaylanır gördükçe içimi bir ürperti sarardı. Başka türlü de yapamazdık. Dışarıya, daha uzak bir yere gömmeye olanağımız yoktu. Ele geçirdiğimiz bu siperi “tahkim” etmemize, yeniden düzenlememize engel olmak için bizi amansız bir topçu ateşi altına almıştı düşman. Hallaç pamuğı gibi atıyordu çevreyi. Bu nedenle, siperlerde ve sığınaklarda düşenleri, yakın yerlerde kalanları şanslı sayıyorduk. Gömülebiliyorlardı. Az şey değildi bu. Açık arazide, tel örgülerin dışında kalan cesetler günlerce öylece durur, kokmaya yüz tutarlardı. Ara sıra mermi patlamalarıyla zıp zıp zıplar, yer değiştirirlerdi. Sonra yağmurlar başlamıştı. Damlalar açık ağızların kara boşluklarına su doldurmuşlardı. Parlak gözleri yıkayıp yalamışlardı... Üstelik bu talihsiz cesetlerin üzerine yağın mermiler de domuz yavruları gibi çamura gömülüyor, pathıyor, sıçrayan çamurlar cesetleri kirletiyor, örtüyordu. Ara sıra yanı başlarına düşen mermilerin patlamasıyla bu cesetlerin kıpırdadıkları da oluyordu. Canlanmış da ellerini, kollarını sallıyorlar, acayip hareketlerle bacaklarını, baldırlarını geriyorlar... İşte, çok uzun bir süre unutup gittiğim şu buruşuk kâğıt tomarına parmaklarımı değdirdiğim, yarı silik yazıları gözden geçirdiğim şu anda, tüm anılarım iğrenç bir sıçan sürüsü gibi yeniden çevremi kuşatmakta. Ve de madem diyorum, şimdi bunlar gün ışığına çıktılar, bir kitap biçimine sokmam gerek şunları. Yazılar, bilinmeyen bir genç kıza (adı hiç geçmiyor yazılarda) yazılmış mektup türünden parçalar. Eğer bu kadın bugün sağsa bağışlasın beni. Evet, yaptığım bu iş aşırı bir cüretkârlık. Ama ben bu işi bir görev, bir borç saydığımdan yapıyorum. Şu kâğıt tomarının içinde bahtsız bir yürek çırpınmakta çünkü. Yazıldıkları kadının eline varamayan şu satırların aynı zamanda tüm dünya kadınlarının ortak malı olduğuna inancım var. Savaşın acılarını, yükünü taşımış ve bugün de taşımakta olan dünya kadınlarının. Savaşın yarattığı şaşkınlık ve sefaletin ezici yükü altında kalan, insan sevgisine doğru kollarını

açan tüm kişiöğullarının. Sonra, (etkisi altında kaldığım şu batıl inancı açıklamaktan da çekinmiyorum) bu yazıları yayınlayıp okurlara sunmakla ölü delikanlıya yeniden can verdiğim inancı var içimde. Onu elinden tutup bilinmeyen mezarından çıkartıyorum, ona konuşma olanağını veriyorum, beyniyle birlikte çürüyüp giden düşüncelerini de ona geri veriyorum gibi bir şey işte. Kendi içimizde yaşayan ve konuşmak isteyen bir ölü'nün ağzını yine kendi ellerimizle kapatmak çok ağır ve olanaksız bir iş. Bu ölü sana birtakım işaretler yapmakta. Vicdanınıza ve sonsuzluğa doğru ellerini uzatıp yalvarmakta, meram anlatmaya çalışmakta. Bu kitaptan ötürü özür dilerim. Bu kitap benim için bir kurtuluş sorunu...

Stratis Mirivilis

Not: Kitabın adını ve okurlara kolaylık olsun diye öbür ara başlıklarını ben, kendim koydum. Aslında her parçanın ayrı bir sıra numarası var. Ama bunların ne önemi olur ki. İnce eleyip sık dokumak ne gerek...

S. M.

BİR SON, BİR BAŞLANGIÇ

Hele şükür! Yürüyüş bitti neyse. Yerleştik yerlerimize, mevzi tuttuk. Bu hem bir son hem de bir başlangıç. Ezici yürüyüş koşulları bakımından bir son, bilmediğimiz, daha alışmadığımız siper koşulları bakımından bir başlangıç. Yürüyüşün sona ereceğinden umudu kestiğimiz anlar olmuştu. Bitmeyecek diyordum. Böylece, yürüye yürüye kocayacağım, günün birinde duracak olursam eğer, yolu yok, ölmek için duracağım... Sevgilim, yalnızlıktan bitik bir durumda bu yeni serüvenin bıraktığı izlenimleri anlatmak istiyorum sana. Zamanımın ve olanaklarımın elverdiği oranda, şöylece, söyleşi cinsinden, tüm olup bitenleri anlatacağım sana. Bilirsin, yüreğimizin gizli kaynaklarından fışkıran sesler yankısız, karşılıksız da kalsalar hiç önemi yok. Sonra insanoğlu bakımından ömrünün olağanüstü aşamalarını yaşadığı bir sırada yakın birinin, candan birinin yanı başında, yamacında bulunması pek avutucu olur. İçini dökebileceğin, dertleşebileceğin, seni dinleyebilecek birinin; hatta dinlediğine inanmasan bile... Bilmem farkına varmış mısındır hiç... Bazen böyle candan biriyle bir yerde oturmuşsundur, örneğin bir evde. Birkaç kitap, bir iki tablo, heyecanla geceyi bekleyen bir gaz lambası, bir mürekkep hokkası! (Bilemezsin sevgilim mürekkep hokkası ne büyük bir nimet!) Çevrede dizi dizi sandalyeler. Odada senden ve ondan başka kimsecikler yok. Pencere önündeki sedire yan yana ilişmiş oturmaktasınız. Susuyorsunuz. Aşağıda sokak aceleci kişilerle dolu. Ayaklarını sürterek yürüyen ya da otolarının içinde bir ok hızıyla giden insanlar. Telgraf telleri gök kubbenin mavi perdesini nota defteri gibi çizmiş... Sonra, yanındaki o candan yaratıkla sessiz bir deniz kıyısında da oturmuş olabilirsin. Tüm yorgunluğunu almış, sık sık soluyan engin bir deniz gözlerinizin önünde. Bu denizin her zerresinde bir yaşantının kıpırdandığını duyuyorsunuz-

dur. Susmaktasınız. Kendi düşüncelerinize dalmışsınızdır. Belki gerçekten de özlü, önemli bir şey düşünmüyorsunuzdur o anda. Ne çıkar! İşte o dem, olağanüstü bir dem. Böyle anlarda gönül bir kırlangıç kadar özgür kanat çırpıp gitmektedir çünkü. Gitmiştir. Gitmiştir de insanlığın o sonsuz gönlünü bulmuştur, ona kavuşmuştur, bir olmuştur onunla. Ama gene de çok kez gönlün kendi sessizliğiyle seninle söyleşmektedir. (Böyle anlarda kulak kabartacak olursan gönlünün bu yolda konuştuğunu duyabilirsin.) Evet, susmaktasınız, sadece dinlemektesiniz. Ama gene de sessiz duran ya da o kutsal sesli sessizliğe karşı mantığın cılız bir savunmasından başka bir şey olmayan kısacık cümlelerle gelişigüzel pek önemsiz şeylerden dem vuran yamacındaki o kişinin varlığı senin için pek değerli... O da sessiz, sen de. Senin o sessiz monoloğunun farkında olmadan bir dinleyicisi. Kalkıp yanından uzaklaşsa kendi kendine konuşabilmek olanağını yitirdin demektir. İşte, çoğu kez, böyle sessiz bir yarenlikten sonra birbirinizden ayrılırken şöyle hafiften bir gülümsersin arkadaşına. Bunu yaparken de yüreğini daha güçlü, daha özgür, daha olgun bulursun. Bir sürü gerçek, apak kelebek, kanatlarıyla yüreğini okşamıştır.

İşte böylesine bir ruh haliyle sana sesleniyorum. Satırları kalararken soluduğum havanın seninle dolu olduğunu duyuyorum. Şuracıkta, çok yakınımda olduğuna inanıyorum. Konuşmasan da olur, zarar yok. Tertemiz benliğimi kendi monoloğuma bırakıyorum içtenlikle. Günün birinde savaş biter de oraya dönersem, şu önemsiz satırları beraberce gözden geçirmek fırsatını buluruz elbet... Uzun kış geceleri başlamıştır artık. Sokaktan geçenlerin elleri ceplerinde, omuzları alabildiğine kalkık, sert adımlarla yürüyorlar. Yeşil boyalı panjurlar sımsıkı kapalı. Odamızın havası ılık, olgun meyve kokmakta. Ben rehavetle koltuklardan birine gömülmüşüm. Sigara tellendiriyorum. Sarı bir maşayla siyaha çalan vişne çürüğü rengindeki pirinayı karıştırıyorum mangalda. Ceviz masanın yeşil abajurlu lambasının ışığında şu demin yazdığım satırları o tatlı, o pürüzsüz sesinle okumanı seyredivorum. Gür bir kaynaktan fışkıran su şırıltısını andıran o tatlı sesinin ahenk-

li, ağır, erkek sesine benzeyen tonlarını duyuyorum... Öyle bir su kaynağı ki toprağın altında salt benim olmak için yaratılmış, kimsecikler benim bu gizli mutluluğumun farkında değil... Evlenmişiz de. Bir yuvamız var. Kendi elceğimizle seçip bulduğumuz ve de seve seve kullanmak için satın aldığımız sade eşyacılarımız var. (Sevgilim, seninle uyuşamayacaklarını bangır bangır bağırın kötü, zevksiz eşyalar insana ne bıkkınlık verir bilemezsin!)

Doldururken hep seni düşündüğüm şu defter yapraklarını elbette çok seveceksin.

*
* *
*

Sevgilim! Şu olağanüstü anlarda hayatım ölüme ne denli yakın bir bilsen!.. Ve de ellerim seninkilerden ne denli uzak!..

*
* *
*

Doğrusunu söylemek gerekirse yavru, sana buradan, cepheden gönderdiğim o kartlarda yaşantımın gerçek yanlarından çok bir şey bulacağını umma. Siperlerden mektup gönderilemez. Mavi renkli, basılı posta kartları ancak gönderilir:

Askerî Posta No. 906.

Sıhhatteyim.

Cevabınızı beklerim.

Selam ve sevgiler!

Hepsi bu kadar... Hatta bu güdük satırlar bile senin o sevimli gözlerinin önüne gelene dek sansürün çapaklı gözlükleri önünden geçmek zorunda birkaç kez. Bu nedenle buradaki yaşantımın ta içten sezinlediğim ya da dıştan izlediğim olağanüstü aşamalarını şu deftere geçirmek kararına vardım. Bu notlarımda zaman ve mekân söz konusu olmayacak. Zaten bu kavramlar artık benim için yok sayılır. Burada geçirdiğim günler kendi çirkinlikleriyle birbirine tıpatıp, içlerinden çok azının olsun anlam ve niteliklerini değiştirecek işaretler arama boşuna. Tüm günler aynı biçimde akıp gitmekte. Dayanılmaz biçimde birbirine benzeyen

ve o oranda boş ve anlamsız günler ve geceler. Başı sonu belirsiz, ağır, çok ağır ilerleyen bir cenaze korteji düşün! Öylesine bir teşbih düşün ki, akli karalı taneleri anlamsız, sonsuz uzayıp gitmekte dizi dizi! Ne bıkkınlık verici bir görüntü. Görüntü dedim de aklıma geldi. Burada gerçek görüntüler de birbirinin tıpkısı. Anlamsız, yabancı isimler, adlar, rumuzlar, harfler, numaralar, bir yığın işaret noktaları, nirengiler ki anlamlarını kurmay haritalarında aramak gerek.

Ama beraberken böyle miydi? A! Evet. Hiç de böyle değildi! Orada her günün, her saatin, her anın kendine özgü bir önemi, bir olağanüstülüğü, bir özelliği vardır. Hepsi, ama hepsi, öylesine parlak renklerle bezenmiş, anlam, yaşantı ve taşkınlık bakımından öylesine zengindi ki her şey, şu an bile tüm bunları kendi özel nitelikleri, olağanüstü olaylarıyla, kendi öz adlarıyla hatırlayıp anmaktan kendimi alamıyorum... Tozpembe sabah saatleri! Elindeki menekşe demetlerini sallayarak seni bekleyen o küçük, o sevimli öğrencilerine kavuşmak için okula koştuğun saatler... Apak, ışıklı öğle saatleri! Paydos ettikten sonra, başının çevresine kırmızı ışın damlacıkları serpen o koyu vişneçürüğü güneş şemsiyenle aceleci, sık adımlarla evine döndüğün saatler... Altın renkli, masmavi akşam saatleri! Gün batımı anları! Güneşin batışını “Yosunlu İn”in kayalıklarından seyretmek için seni sabırsızlıkla beklediğim saatler... Öğrencilerini kır gezisine çıkardığın çarşamba ikindileri. Sevimli, sağlıklı, neşeli, cıvıl cıvıl yavrucakların el ele tutuşup oynamaları... Anlaştığımız, sevdiğimiz arkadaşlarla uzun kır gezintilerine çıktığımız pazarlar... Sandal sefalarımız. Karanlık denizin ta diplerine temel atmış surların gölgesinde Kleanthes’in keman çalışı... Gazinolarda sandalyelerin, masaların kumsala dek uzandığı cuma akşamları... Hele Apellis, o göçmen Robinson. Sarp kayalıklarda öz ellerinin emeğiyle, kollarının gücüyle kurduğu yuvasının o ıssız kıyıyı şenlendirışı! Olur olmaz ha bire hır çıkaran ve de her yıl bir çocuk doğuran karısı... Apellis’cikler sürüsü, irili ufaklı, her yaştan, her boydan “Apellisogulları”. Bizi ta karşıdan görür görmez:

“Baba müşteriley geliyooo!”

“Baba adamlay geliyooo!” diye sevinç çığlıkları koyuveren Apellisoğulları!

Bir gün kendine en çok yakışan şapkanı giymiştin. O kısa kısa, o aceleci adımlarını atıyordun. Havalanmaya hazırlanan bir kuş gibi sekiyordun. Paskalya yortusunun birinci günüydü. Çevre ışın ve neşeye boğulmuştu. Kestane renkli, mutluluk dolu gözlerin. Elinde bir leylak salkımı, bana bayram hediyen. Günlerden pazar, saatler üç suları!..

Sevimli, sevgili, uğurlu, mutlu saatlerimiz...

Burada, sevgilim, her şey birbirinin tıpkısı. Usandırıcı, bayağı, sessiz ve korkunç. Zaman durmuş. Gezegenimiz dönmüyor artık. Aylar birbirine girmiş. Günler isimsiz, kişiliksiz. Bayramlar yok olmuş...

*
* *

Şimdi, şu salt çakmak taşından Makedonya dağının bir doruğundan, beni Midilli’imizden alıp uzaklara fırlatıveren olayların o sonsuz dizisini seyre dalmışım.

Bir ihtilal!

Çok güzel! Bu sözcüğü tüm varlığım, tüm gücümle duymaktayım içimden, her zaman da duyacağım, gerçek. Bazı sözcükler keskin alkol gibi insanın şuurunu doğrudan doğruya ve de korkunç etkiler, işin asıl kötü yanı odur ki, bu alkolü tiryakilerine cömertçe sunanlar, sundukları kişiler zilzurna sarhoş oluncaya dek kendi kadehlerini tatlı suyla doldurmayı da ihmal etmezler! Bu sözcük de böylesine bir alkollü içki işte... İhtilal!.. Ta beşğimden bu yana bu sözcüğü içimde duymaktayım, hayranıyım onun sonsuz hareketliliğine, mest eder beni bu sözcük. Şu an, şu satırları karalarken bile bu sözcüğü içimden söylüyorum, fısıltı halinde heceliyorum, ruhumun kulaklarına üflüyorum bir dua gibi. Gözlerimi kapıyorum. Karanlık gecenin kapkara derinliklerinde fosfor harflerle yazılı, pırıl pırıl, şimşek yılanlar gibi görüyorum bu sözcüğü. Garip bir hal, bir şeyler oluyor bana şu an. İçimde bir de-

ğışme... Kırmızı bayraklar havayı şamarlamakta. Sivri uçlu gön-
derler, ulusal renklerimize boyanmış bir devlet kapısını andıran
gökyüzünü öğendire gibi dürtüklemekte. Islıklar mavi boşluğa
doğru zafer fişekleri gibi yükselmekte. Milyonlarca trampet gök
kubbede yuvarlanan görünmez şimşekler gibi gürlemekte. Böyle
anlarda insanoğlunun yüreği dümbelek zarı gibi titreşir, işte tam
böyle bir anda farkına varmadan yumrukların sıkılmıştır bile.
Belkemiğin okunu salıvermeye hazır bir yay gibi bükülmüş, ge-
rilmiştir...

İhtilal!..

Özgürlük için savaşmak!.. Tutsak kardeşlerinin *özgürlüğü* için!
Niye olmasın? Özgürlük ve tutsaklar uğruna savaşmak kutsal bir
şey. Kralı devirmek. Evet özellikle bunu başarmak gerek!

Erguvan! Soylu renk! Halk denilen kızgın boğa için bundan
daha kıskırtıcı bir şey düşünemiyorum. Bu kez de tüm benliğim-
le akıntıya kaptırmıştım kendimi. Güçlü, koskoca bir dalga beni
köpüklü yelesine sarmış, bir talaş, bir kıymık gibi sürüklemekte!
Oysa şu an Sırbistan'ın şu kayalık tepesinde ürkek ve şaşkın bir
kazazededen başka neyim ki? Kesin olarak savaşın o dev çarkı-
na bağlı, kıpırdanamaz bir durumda. Bu, düzeltilmesi olanaksız
bir durum ki, sanki bunu isteyen ben kendim değilmişim gibi,
pek garip, pek romantik bir yakınmayla kabullenmek zorunda
kalıyorum. Ama gene de sabrım bir tamam ve de yerli yerinde.
Doludizgin yaşanan savaşçı bir yaşamın, dişlerini etimize geçi-
ren ve bize "henüz yaşamakta olmanın" duygusunu güçlü bir bi-
çimde veren bir felaketin o acı şehvetine önü alınmaz bir biçimde
susamış olmanın bilinci benliğimde harmanlanmakta. Bu bilinç
bana mutluluktan da en yüce hazlardan da daha güçlü görünü-
yor. Böylelikle kendimi savaş çarkının baş döndürücü firdöndü-
süne bırakabiliyorum ancak. İlk Hristiyanlar kendilerine işkence
eden zalimleri, bununla farkında olmadan onlara cennet kapısı
açtıklarından saf kişiler olarak bellerler, bu nedenle de acı çekmiş
olmalarına karşın, gizli bir haz da duyarlanmış. Pek kurnazca bir
anlayış!..

İşte şimdi ben de buna benzer bir hoşnutluk duygusuyla savaş çemberinin baş döndürücü hızına uyduruyorum kendimi. Savaş çarkı!..

Bu çark, küflü bir kaosu sonsuzluğu içinden kopmuş koskocaman bir bostan kuyusu çarkı gibi dönmekte, gıcırdamakta. Milyonlarca insan oturmuşuz da bu görüntüyü seyre dalmışız... Yerin dibinden kızıl buharlar kopup yükselmekte. Koca çark ha bire dönmekte, yeryuvarlağıyla birlikte yüzyıllar boyu dönmekte, ağır ağır, yürekler acısı bir gıcırtyla. Ve de ben kollarımdan ve bacaklarımdan bu çarka sımsıkı bağlanmışım. İstemeye istemeye bu koca çarkın kaçınılmaz dönüşlerine ben de katılmışım. Dönüşler pek tembelce, pek yavaş, ağır, bıkkınlık ve utanç verici bir yavaşlıkta. Doğa kurallarının o kesin ve kaçınılmaz hareketi onda da var. Bu çark tam bir kayıtsızlıkla, hiç acele etmeden, çelik dişleriyle durmadan taze insan eti kemiren korkunç, koskoca bir canavar, bir dev... Burada gökyüzü basık, kurşun gibi ağır. Kocaman bir çelik miğfer gibi şakaklarımı ezmekte. Bulutlar başımızın hemen üstünde, askıda unutulmuş kirli çamaşırlar gibi hareketsiz, kül rengi paçavralarını sarkıtmakta. Deniz sessiz, engin göğsü içinde korkunç soluklar gizlemekte. Oynanan dramı dinlemek için salt dikkat ve kulak kesilmiş beklemekte...

Evet, sevgilim. Şayet kulak kabartacak olursan bu hareketsiz sessizliğin derinliklerinden, bu ucube makinenin gürültüleri arasından, yeni açılmış bir bıçak yarasından sızan köpüklü kanlarla birlikte dışarı fışkırmak için saldıran bir ruhun hırıltısına benzer boğuk bir hırıltı duyacaksın. Dinleyecek olursan, derinlerden gelen kof ve yumuşak bir gürültü duyacaksın. Bu gürültü koskoca bir çelik presin altında ezilen gövdelerin, kırılan kemiklerin, çatırdayan kafataslarının çıkardığı seslere benzer. Ağır ağır, yavaş yavaş, ama kesinlikle işini gören savaşın ta kendisidir işte bu... Siper savaşı!.. Bu öylesine bir makine ki, terütaze insan ve hayvan gövdelerini hammadde olarak kullanır, uzuvları eğri bükümler üretir... Parmaklar çatallaşmış, katılaştırmıştır. Dizler bükülmez olmuş, gözler kaskatı, bembeyaz, iki çiğnemlik sakız... Gövdeyi

hırpalamadan, ezmeden önce, yeraltı yaşamının yalnızlığında, ruhları yavaş yavaş çürüten bir savaş. Sonu gelmez bir korku seninle birlikte siperlerde dolaşmakta, her an kendisini duyurmakta. Sığınağın duvarlarında sümüklü böcekler kol gezmekte... iğrençlik çiçekleri!.. Bir ekmek parçası almak için elini torbana daldırırsın. Tiksinerken felce uğramış parmaklarının arasında sıkıştığın nesne, kurtulmak için çırpınan yumuşacık, kaygan bir sıçan yavrusu!..

Beni ta buralara, Midilli'mizden uzaklara sürükleyen olaylar taptaze, capcanlı, birer birer gözlerimin önünde...

ÖLÜ TAÇLILAR ÖLÜNCE

İhtilalin o korkunç kasırgasını anıyorum. Heyecan yüklü bir sevincin etkisinde on binlerce insan. İnsanoğlu bu durumlarda şöyle bir şey duyar içinde: Tanrı gazabı gibi yakıcı bir akım dolmaktadır damarlarında. Durdurulması olanaksız bir akım. Bir şeyler yapmak istersin ama ne yapacağını bilemezsin. Avaz avaz, yürekler paralayıcı zafer naraları atıp sesinin limandaki teknelerin yelkenlerine, devlet dairelerinin duvarlarına çarptığını görmelisin, yoksa sevgili bir kadının dizlerine usulca başını dayayıp ağlamalı mısın tatlı tatlı?.. Böyle bir anda biri çıkıp da sana “Şöyle yap!” diye komut verse, sen sonsuz bir kurtuluş duygusuyla “öyle” yapacaksındır mutlaka. Hatta henüz gözyaşları kurumamış şükran duyguların sana bu komutu veren kişiyi bir Tanrı yüceliğine çıkarmaya hazırdır o an. “Salıver kendini baş aşağı şu kuyunun içine!” demiş olaydı sana keşke!..

Binlerce hançereden çıkan seslerin sarhoş edici şamatası dalgalanmakta çevrede. Çanlar çıldırmışçasına çalınmakta. Kırmızı damların üzerinde kudurmuşçasına çınlamakta. Şuurunu yitirmiş bir bölük melek ellerindeki borularla korkunç savaş çağrısı havaları çalarak boşlukları yırtmakta, mızraklarını bakır kalkanlara vurup çevreyi gürültüye boğmakta, kanat çırpıp havada fırtınalar koparmakta. Çanlar! Koca dudaklarıyla ulusun gözü

pekliliğini, yürekliliğini haykırdıkları anlarda insanoğlu bu halin hayranı olmaktan kendini kurtaramaz. Çan sesleri sıcak buhar gibi insanın kanına karışır. Pamuk elleriyle yığınları dürtüklerler. İp olur, o şaşkınilmekleriyle ruhları birbirine bağlar, ta yücelere, çan kulelerinin doruğuna asar sallandırırılar. Erkek, kadın, genç, yaşlı, çoluk çocuk... Ara sokaklardan yokuş aşağı ana caddelere akan yığınların ayakları dibinde dolaşan şaşkın, aklını yitirmiş hayvan sürüleri... Bayraklar, flamalar... Aziz tasvirleri işlenmiş sancaklar. Neşeli, sevinçli dalgalanmakta, oynamakta. Altın yıldızlı saçaklarından damla damla güneş damlamakta. Bu mavili beyazlı bayrakların püskülleri bir an için saçlarına değivermiştir. Bir ürperti kaplamıştır benliğini. Her soluk alışında bir bardak pahalı içki yuvarlamış sanırsın kendini. Karınca sürüsü gibi akan bu insan başlarının yarattığı denizin üzerinde esrarlı bir akıntı var. Bu akıntı insan ruhunu ince bir kamış gibi titretmekte, parmakları kenetlemekte.

Bu görülmedik kalabalığın içinden birden, ateşler içinde kıvranan bir yavrucağın o hummalı sayıklamalarında ancak gerçekleşmesi olanaklı nereden geldiği, nasıl olduğu bilinmez, kin dolu, korku dolu bir haykırış yükseliverdi: “Kahrolsun Kral! Savaş isteriz!”

Bu haykırış, bir aktörün jestleriyle, ateşli sesiyle konuşan konuşmacıdan gelmemiştir. Konuşmacı, kendisini dinleyen yığınların hançeresinden ustaca çekip almıştı bu haykırışı sadece. Uzun boylu, ince yapılı, kara kuru biriydi konuşmacı. İnce, uzun parmaklarını ara sıra dalgalı uzun saçlarının içine daldırıyordu. Aktör olmasına aktördü ya yüzü de sevimliydi hani. Pek üzgün görünen kocaman bir burnu da vardı. Bu burun, hemen kendi altından, konuşmacının ağzından fırlayan öğütlerden bir tekini bile kaçırmamak amacıyla pürdikkat aşağı doğru sarkmıştı. Uzun kollarını bir yalvarış, bir çift kanat gibi dinleyicilerine uzattığı bir sırada (ustalıkla, ince bir hareketti bu) gökler gürelemiş, şimşekler çakmış, yıldırımlar yağıvermişti:

“Kahrolsun Kral!..”

Şimdi, şu an fizik öğretmenimiz geldi aklıma. Ufak tefek bir adamcağızdı. Höt desen devrilecek. Bu çelimsiz adamcağız okul laboratuvarında elektrik motoruyla bir anda koca bir mandayı öldürecek güçte elektrik akımı üretebiliyordu deneylerde. (Yaman bir konuşmacının çocuksu davranışlara alışık bir halkın elinde nasıl bir keskin ustura yerine geçtiğini şimdi kavrayabiliyorum ancak.)

“Kahrolsun Kral!..”

Yumruklar sıkılmış, dişlerimiz hecelerın üzerine onları bölmek istercesine kenetlenmiş. Bu dişlerin arasından bu iki sözcük fırladığında bir an için kıpırdamadan kalmıştık. Soluğumuz kesilmişti. Donanmış evlerin duvarlarında, limanın hareketsiz suları üzerinde bu çılgınca haykırışın yankılarını dinlemiştik. İçimizde garip bir duygu. Göğüslerimizde birtakım kıpırdamalar, içimizde kopan bir şeyler. Yoksa bu, yediğimiz silleye tepki gösteren irsiyet kuralı mıydı? Çok tatsız bir boşluk. Yoksa bu, yaman bir tekmeyle devirdiğimiz ezeli putun o güne dek kurulup oturduğu tahtın çürük kaidesi miydi?..

Sonsuz kalabalık tek canlı, tek başlı, güçlü, iri bir hayvan, bireyler içgüdü kadar ağır ve kesin bir ruh coşkunluğuyla hareket halinde, tüm göğüsler bir kilise cephesi gibi geniş, tezden bir tempoyla fırtına koparan engin bir deniz gibi kabarıp inen tek bir göğüs, damarlarımızdaki kan bir sel gibi şakaklarımıza saldırıyor, örne inen balyoz temposuyla doluyor. Böyle anlarda bu koca canavarın benliğinde acaba nasıl bir değişme oluyor?

Ölümsüz kan yuvarları aracılığıyla yüzyıllar boyu içimizde, damarlarımızda yaşayagelen büyükbabaların, dedelerin, babaların, ninelerin o sonsuz kfilesinin bu koca devin o esrarengiz trafik kanallarında bir an durakladığını düşünüyorum. Bu yüzyıllık yürüyüşlerinde bir anlık bir mola verdiklerini düşünüyorum. Apışıp kalmışlardır. Evet, bu korkunç, bu ağır küfrü duyunca apışıp kaldıklarını, ak kaşlarını çatarak, ağır bastonlarını kaldırımlara vura vura, yürekler acısı bir sesle haykırdıklarını düşünüyorum:

“Ne? Nasıl?.. Ne dediniz ne dediniz?.. Peki, ya *Megali İdea*? Onu ne yapacaksınız, ha?.. Ayasofya’da yarıda kesilen ayının bitmesi için beklediğimiz İmparator?” “Konstantin verdi, Konstantin geri alacak! Geleneği, inancı?.. Ereklerimiz?.. Geleneklerimiz?.. Bunlar, tüm bunlar ne olacak, ha?.. Kahrolasıcalar sizi!.. Yerin dibine batasıcalar!..”

Ama bizler, yürekliliğimizin verdiği güçle mest, ulus sevgimizle coşkun, Yunanistan için canımızı vermeye hazır, üst üste, inatla, hırsla, kinle, kudurmuşçasına, aynı haykırışı yeniledik:

“Kahrolsun Kral! Tüm krallar kahrolsun! Kahrolsun it sürüleri!..”

Dudaklarımız hafiften titriyor ama sesimiz dedelerin bedduasını bastırılmıştı.

Bizler yeni kuşak. Bizler gençlik! Özgür insanlarla birlikte özgürce yaşamalıydık! Kanımız en değerli kral erguvanından daha da kırmızı, daha da değerliydi. Güzel masallara, yaldızlı giysilere, ağır kadifelere boş verip gerçeklere yol açmalıydık!.. Bizans’ın çöküşünden bu yana dedelerimizin gözlerini, o kansız, o çelimsiz parmaklarıyla örten ünlü “İmparatorluk Düşleri” yolunu şaşırmış bir yarasa gibi çevremizde dolanıyor şimdi. Gömüldüğü aydınlığın orta göbeğinde bocalamakta, çırpınmakta, dövünmekte! Duvarlara, fener direklerine toslamakta, ağaç gövdelerine, rıhtım taşlarına, gemi serenlerine çarpmakta! Zavallı, kör ve de çirkin!..

Ve de Yıkıcı Zafer, öfkemizin zaferi, eline bir süpürge sapı geçirmiş, haylaz bir yumurcak kovalarcasına, *Megali İdea* denilen bu yaramaz Ereği amansızca, insafsızca kovalamakta.

“Kahrolsun Kral!..”

O büyük günün akşamı tek başımıza evimizde yataklarımıza uzandığımızda, kendimizi alıştırmak için olacak, bu gözük pek haykırışı içimizden yenilemiştik. Bir ölü başucunda sabahlamak zorunda kalındığında böyle bir hal olsa gerek insanda. O ölünün hiç kıpırdamayacağını, sana bir zararı dokunamayacağını, bir kötülük edemeyeceğini, göz kapaklarını olsun oynatıp sana işmar edemeyeceğini pekâlâ bilmektesin. Çok iyi bilmektesin ki şimdi

o ölü, ayaklarındaki terlikler, oturduğun minder gibi olağan bir varlık, bir basit eşyadan farksız. Ama gene de bu ölüye ne bakabiliyor ne de ona dokunabiliyorsun. Yürekliğin elvermiyor buna. Alıştırıramıyorsun kendini bu yepyeni duruma, bu gerçek duruma. Üstelik, Tanrı korusun, ölünün aklına eser de şöyle azizlik olsun diye sana şakacıktan bir muziplik ediverir düşüncesinden ödün kopuyor. Örneğin, dilini çıkarıverse alaycı! Tabana kuvvet sıvışıp kurtulmana zaman kalmadan taş kesildiğinin resmidir!

Ruhun ve hayal gücünün o önüne geçilmez saldırısı karşısında en zayıf meteriz galiba mantık olsa gerek...

GENERAL BALAFARAS

Eğitim, hazırlık, resmigeçitler, şenlikler... Hâkî giysilerimizi giymiş, başımıza mavi ihtilal keplerini oturtup efce kaşımızın üstüne yıkmıştık. Önce bölük, sonra tabur, en sonunda da koca bir alay olmuştuk. Sonra da tümen: Ünlü Adalar Tümeni. Eski Yunanistan'dan bizler için, özümüz için, bir gemi dolusu subay bile gelmişti. Başlarında da bir general. Erler generalle ilk karşılaşmalarında ona lakabını takmışlardı:

“General Balafaras!”

Neden bir başka ad, bir başka lakap değil de bunu yakıştırmışlardı generale? Kimse çözememişti bu bilmeceyi. Generale biçilmiş kaftan gelen bu adı bir ağızdan hep birlikte söylemiştik. Öyle kişiler vardır ki, kendilerini bekleyen ve de onlara tıpatıp uyan bir isim almak için doğmuşlardır sanki. Örneğin, sokakta giderken biri çıkar karşına. Adamı ilk kez görmektesin. Kimin nesi olduğunu bilmemektesin. Ama gene de bu hiç tanımadığın adama yaklaşmak, yamacından geçerken yaman bir dirsek atıp “Pardon Bay Manolaki!” demek gelir içinden! Adamın vaftiz adı Manolaki olmayabilir. Ama bunun kusuru sende mi ya? Elbette değil. Bu kusur o adamın vaftiz babasında. Bu, garanti böyledir! İşte bizler de böylece hep birlikte generalin adının Balafaras olduğunu kuşkusuz, dirençsiz kabulleniverdik.

Ba-la-fa-ras! Muazzam bir isim! Destansı, babacan, çakı gibi ve de göbekli! Generalin burnundan düşmüş. Kendi de böyle değil mi ya! Uzun boylu, pala bıyıklı, dev endamlı, bacaklar hafifçe açık, yürüyüşü ağırdan, oturaklı. Aheste ve de kesin adımlar, bastıkları yeri bir iyice bilen adımlar! Gap-gup! Gap-gup!.. Konuşması da öyle. Heceler ağzından birer birer, hiç acele etmeden dökülmekte, pos bıyığın altından düzenli, tam teçhizat, merasim adımlarıyla, sesli ve sessiz harfler dizi dizi geçmekte birerli kolda: “Dikaaaaat! Merasim adımını!.. Marş!” Kısaca, generalin her hali, her hareketi babacanca, tumturaklı ve de oturaklı. Çünkü general, geçtiği her yerde, sokaklarda, caddelerde, meydanlarda, halkın kenara çekilip kendisini övünçle, kıvançla seyrettiğini çok iyi bilmekte; evler-pencerelerden yarı bellerine dek sarkıp baktıklarını...

“Kız, general geçiyor! Kızlar, nah geliyor, bak, bak!.. Baksana ayol, ta kendisi işte!”

Ve de general başı dik, bıyıklar fiyakalı, levant endamı, çizmeleri, kaputunun kırmızı üçgen yakası, şapkasının altın yaldızlı güneşliğiyle yoluna devam etmekte. Peşinden, bu dev yapıklı adamın kaputunun etekleri hizasında, vakur, halinden memnun, hoşnut, şıkır da şıkır mahmuzları. Ey Tanrım, ne ihtişam, ne azamet! Daha ilk bakışta insan, Tanrı'nın onu büyük adam olsun diye özenerek, özellikle yarattığı kanısına varır. Bunun kokusunu ta uzaklardan alır. Kuşkusuz, onun her davranışı bir şahin saldırısına, düşünceleri pırıl pırıl, coşkun, dağların bağrından fışkıran pınar sularına benzemekte. Bu dev adamın adımlarını adamızın toprakları üstünde seker görmek, Midillili olmaktan kıvanç duy-maya yeter de artar!

Elinde eldiveni, eldivenli elinde de kırbacı. Konuşurken sağ ayağındaki çizmeyi durmadan okşamakta:

“Bir ordu - çaf kurmamız - çif - gerekir - çaf!.. Mutlak surette - çaf - çif!”

Böylelikle sözcüklere, tümcelere ton vermekte, onları ahenkleştirmekte sanki. Sıkıysa bunlardan herhangi biri disipline, askerlik kurallarına boş verip aykırı bir biçimde ağzından çıkmaya

yeltensin! Tanrı korusun! Kıçına kıçına birkaç kırbaç yedikten sonra kodese tıklandığının resmidir:

“Yirmi gün - çaf-çaf - disiplin cezası - çaf-çaf - Katıksız!..”

Generalin ikinci vakitleri “şekerli”sini höpürdetmek için “Pannellen” kıraathanesine teşrifiyse belli başlı bir merasim. O dev cüssesinin yanında cüce kalan öbür subayların ortasında tüm heybetiyle ilerlerken gördüğümde, civcivlerini peşine takmış, olur olmaz kabarıveren bir kuluçka gelirdi gözlerimin önüne hep. Santimi santimine adımlarını generalinkilere uydururdu herkes. Rıhtım boyundaki gazinoların önünden geçerken millet ayağa kalkar, general gösterir yanındakine, saygı duruşuna geçerdi. General hiç durmadan subaylarıyla konuşurdu. Sağında solunda yürüyen subaylar ara sıra söylenenleri doğrulamak için başlarını sallarlardı. İşte o zaman general söylediklerinin bir noktasını daha da güçlendirmek, etkili kılmak için birden sokağın ortasında dururdu. Onunla beraber ötekiler de zemberekle kurulmuşçasına oldukları yere mıhlânır, hazır ol duruşuna geçer, generalin ağzının içine bakarlardı. General yürümeye başlayınca onlar da yürürdü. Gazinoda general orta masalardan birine kurulur, ötekiler çevresini sararlardı. Generalin her şakasına, her latifesine gülücüklerle karşılık verilir, ağızların suyu akar, onun gülücüklerini gülüşmeler, gülüşmelerini kahkahalar izlerdi. Doğrusu tüm bunlar görülecek şeylerdi. Subaylar, generalle hitap edecekleri zaman önce selam durumuna geçerlerdi: Sağ el şapkanın güneşliğinde. Sanki bunu altın yıldızlı şapka güneşliğinden saçılan güneş ışınlarından gözlerini korumak için yaparlardı. Ama gene de en güldürücü pandomim, generalle el sıkıştıklarında olurdu. Bu eli sıkamak şerefine nail olan rütbelinin sağ elini şapkasından indirip generale doğru uzatmasıyla sol elini yeniden güneşliğe getirmesi gerekirdi. Hem bu hareket çok süratli yapıldı. Bu durumda el sıkma süresince kalınırdı. General elini çekince sol el hemen şapkadan iner, onun yerine sağ el geçerdi! Bu törenin tadını adamakıllı çıkarabilmek için kendin seyretmelisin, sevgilim.

General Balafaras'ı ben kendi çevresi dışında da çok yakından tanımak fırsatını bulmuştum. Bir ahbap evinde verilen çayda. Bu-

rada onu gerek nitelikleriyle tanımıştım hem de. Fırlak gözleriyle, servis yapan hizmetçi kızın tombul ellerini yiyip de bitirecek. (General altmışının üstünde bir bekâr!)

“Generalim, bir paracak daha buyurmaz mısınız?”

Hizmetçi kız, generale kadife kirpikleri arasından bakarak bunu söylemiştir.

“Mersi, ok mersi!”

Generalin sesi bu kez daha kısık, daha cıvık, daha alıka:

“Evet, ne diyorduk... Efendim, ha, evet... Biz askerler... Evet... Evet...”

Birinci sınıf bir bunak!

Bir ara, başladığı bir konunun sonunu getirmeden, tartışmayı yarıda keserek, büyük bir ciddiyetle, camlı kapının perdesini österip sormuştu:

“Şuraya bakınız lütfen, evet, tam oraya, ördünüz değıl mi? (Hepimiz örüyorduk tabii.) Evet, şu elişi neye benziyor, ha? Söyleyin bakayım. österin kendinizi!”

Perdeye iekli iki saksı resmi işlenmişti ve de iekli iki saksıdan başka bir şeye de benzediğı yoktu bunların. Biz de bunu dedikti ona karşılık olarak. General bıyık altından ülümsemişti hoşnut:

“Anlayamayacağınızı ben esasen kestirmiştım! Malum a, biraz muhayyile gerek. Dostlarım, bu elişi öyle sizin dediğiniz gibi saksı maksı değıl. Kalkanlarını ileri uzatmış iki eski Yunan savaşıısı bunlar!.. Nasıl?..”

Bu “nasıl”dan sonra elinin tersiyle bıyıklarını sıvazlamış, topumuzu birden ve de teker teker, teftiş edercesine süzmüştü. Hayran olmuştuk generalin bu parlak buluşuna. Birbirimize göz kırpmıştık anlamlı. Sonra da bayanlar, baylar, subaylar ve de siviller generalin bu şahane benzetmesini oy birliğıyle onaylamıştık bir ağızdan:

“Tıpkı tıpkısına, bakınız!.. İşte, burunlar, kalkanlar, eneler, tuğlar! Aynen, tıpkı tıpkısına!..”

General ok, ama pek ok, hoşnut ülümsemişti:

“Hah, hah, haaah! Ho, ho, hoooo!..”

Göbeği de tam anlamıyla bir “büyük adam”, “oturluk adam” göbeği, canlı hareketleriyle o da gülmüştü sanki hoşnutluğunu belirtmek için. Generalin gülmesi bitmiş ama göbeğinkinki biraz daha sürmüştü!

Hiç gözümden kaçmamıştır. Binbaşından yukarı subaylar hep göbekli oluyorlar. Harp Akademisini bitiren kurmaylarımız “mezuniyet tezlerini” hazırlarken bu önemli konuyu da göz önünde bulundursalar, ulusumuzun geleceği bakımından pek yararlı bir iş yapmış olurlar gibime gelir.

GEMİLERDE

Bir gün söylevler verildi, nutuklar çekildi, sonra da bize şöyle dendi:

“Bugün erata ‘evci’ izni var. Yarın erken saatlerde cepheye hareket ediyoruz!”

Cepheye!.. Tüfek dipçiklerini hızla yere vurup haykırıyoruz:

“Evet, cepheye, hem de yarın!”

Kalk boruları hışımlı ve resmî bir hava yaratarak çalındığında daha ortalık ağarmamıştı. Kent kalın bir battaniyeye sarınmışçasına karanlığa bürünmüştü. Tenha sokakların köşelerinde belediye fenerleri tütmeğe, is koyuvermeye başlamıştı. Evler, dinlenen eşyaların sessizliğinde rahatına bakar durumdaydı. Bazıları, pencerele-
rin ardında yanan fersiz idare lambalarının ışığıyla, düşünceli, denizi seyre dalmışlardı. Sonra birden o sessiz kaldırımlarda aceleci ayak sesleri duyulmaya başlamıştı. Bu ayak sesleri, kentin çevresindeki tepeciklerde boru çalan, karanlıklardan da daha koyu gölgelerin kıpırdadığı yerlere doğru yöneliyordu. Bunlar bizim ayak seslerimizdi. Hantal postallarımızın eğreti çakılı nalçaları, kabaraları, kaldırımları dövüyordu. Sağlı sollu evler teker teker uyanıyor, geçişimizi seyrediyorlardı şaşkın, mahmur. Bir sokak kapısı açılıyor, sonra şamatayla yeniden kapanıyordu. Kapalı kapıların ardından kadınların göğüs geçirişleri duyuluyordu. Sonra yine sessizlik...